

О НЕКИМ ПИТАЊИМА ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ У НАЦРТИМА УСТАВА

Одредба на коју имам намеру прво да укажем налази се у оба Нацрта у Основним начелима III, ст. 4. и представља преношење готово истоветне негативне дефиниције друштвене својине из уставних текстова из 1963. године. Иако је број разлога који су захтевали такву дефиницију већи, сматрамо да је допуштено свести их на један једини — сви претходни облици својине су били правни облици монопола над кључним средствима друштвене репродукције од стране једне уже групе. Тежње да се афирмишу нови производни односи подразумевале су укидање таквих монопола, дакле, и права својине унутар привредног система. У том смислу је негативна дефиниција имала своје пуно историјско, научно и политичко оправдање.

У протеклом периоду су и теорија и пракса добили нове димензије: како међу правницима, тако и међу економистима, постепено је преовладало схватање да је негативна дефиниција у тексту Устава оправдана, али да у пракси рађа различите тешкоће, дозвољава произвољна решења и омогућује чак формирање елемената производних односа туђих социјалистичком систему. Ради тих својих последица, негативна дефиниција је мање пожељна од неке позитивне, упркос многих ограничења која би ова имала.

Читав низ докумената и научних радова из области привредног система данас недвосмислено заузима становиште да је степен одређености самоуправних производних односа (па и друштвене својине) данас много виши но у време доношења претходног Устава. Неспорно је да субјекте производних односа, а тиме и својине као облика везе између субјеката, треба тражити у категорији удруженог рада. Схватања се, додуше, даље разилазе, пошто поједини аутори ову категорију везују за ООУР-е, други за друштвено-политичке заједнице, трећи за радничку класу — поред многих других ставова — али су суштинска слагања доминантна.

Покушај позитивног дефинисања друштвене својине мора да садржи неколико прелиминарних ставова. То су, по нашем мишљењу, одговори на питања о постојању монопола, о субјекту права и о његовој садржини. У нашој друштвеној пракси су дати одговори једино у погледу трећег комплекса, док се у случајевима прва два инсистирало на негативним.

Привредни систем не познаје заштиту институционализованог монопола било које друштвене групе. Трајни основи учешћа у расподели су инкомпатибилни са системом доходовних односа које и ови документи афирмишу. Међутим, једна методолошка претпоставка анализе, толико уобичајена још од Марксовог Капитала о апстраховању спољнотрговинске размене из модела репродукције, понекад нас води у погрешном правцу; наш самоуправни привредни систем само је један од мноштва у којем коегзистира, и то како међународно, тако и у погледу наше домаће економске структуре. Интереси заштите његове сопствене репродукције захтевају институционализовање у облику макро-монопола, и документи ту логичку и економску конзеквенцу прихватају у чл. 12, ст. 2 (Нацрт устава СР Србије у чл. 11, ст. 2).

Поред међусекторских односа друштвене и других типова својине, постоје и значајне теоријске тешкоће трансформације друштвено-својинских права у међународном промету. Данас је ова размена у нас већ прешла обим од 25% националног дохотка, а може се очекивати да ће даљим развојем порастати чак до нивоа од око 40%, што данас одговара високо развијеним земљама приближне величине и економског профила. Иако се може приметити да овај аспект није доминантан са становишта даље изградње нашег привредног система, несумњиво је присутан; његов се значај може делимично преиспитати у светлу чињенице да су се баш тачке додира националне економије са иностранством у недавним друштвено-политичким збивањима показале као критичне.

У смислу оправданости успостављања једног облика макро-својинског монопола је у јулској дискусији говорио и проф. Благојевић.

Питање субјекта оваквог права друштвене својине је у Нацрту остало отворено, иако је у току припрема за његово доношење дошло до изражаја схватање да је то радничка класа. Сматрамо да би овај став могао да уђе и у текст Устава у једној најопштијој формулацији, пошто исти у потпуности изражава друштвено-политичку садржину друштвене организације рада прелазног периода.

Везивањем појма друштвене својине за радничку класу, постигла би се извесна правна сигурност у међусекторским односима. Истовремено се не би успоставио ниједан облик унутрашњег монопола који би био стран друштвено-политичким интересима целе радничке класе, пошто режим друштвене својине не признаје никакве монополе на основу својине било које групе уже од саме радничке класе.

У прилог оваквог утврђивања субјективитета радничке класе говоре и неке институционално-организационе претпоставке. По први пут Уставни амандмани и Нацрти устава успостављају нови, неантагонистички и солидарни тип привредних субјеката, ООУР-е, који, упркос своје релативне друштвене осамостаљености (што одговара технолошким и друштвеним захтевима друштвене поделе рада), постоје само у систему функционалних веза са другим ООУР-има.

О праву ООУР-а на удруживање

Оба Нацрта — савезни и републички — оправдано посвећују широку пажњу новом типу удруженог произвођача. Везујући за ниво ООУР-а најшира економска права, Нацрти предвиђају право радника да удружују свој рад у ООУР-има (чл. 13. Нацрта савезног, чл. 12. Нацрта републичког устава) и приходне односе као облик њихових производних односа. Нацрти устава везују још низ најширих самоуправних права за овај ниво, у којем појединци удружују свој рад и друштвено се појављују као јединствени, удружени произвођач. Нацрти, затим, са извесним дисконтинуитетом констатују да се ООУР-и удружују самоуправним споразумима у заједнице основних организација удруженог рада и друге облике удруживања рада. При томе се у текстовима нигде не стипулира право ООУР-а на удруживање, мада се истичу друштвено-економски мотиви тог удруживања. Нацрти такође предвиђају у чл. 39. да се радници могу удруживати и у сложеније организације удруженог рада, али се сама природа таквих асоцијација само најшире одређује. Имајући у виду оно што је речено у чл. 34, мотиви ООУР-а приликом склапања самоуправних споразума су приходне или друге друштвено прихватљиве и корисне природе, те везе које се помоћу њих изражавају нису ништа друго до сам начин постојања и привредног понашања ООУР-а. Стога није питање да ли ООУР-и могу да склапају споразуме, већ да ли је то једно право исте врсте као и сва остала права која ови имају у свом раду. Они такве споразуме, по самој природи нашег привредног система, морају да склапају у већој или мањој мери.

Друштвена подела рада, која се изражава и помоћу ООУР-а, нужно садржи и интеграционе аспекте, те је стога удруживање у шире институционалне целине идентично самом радном процесу. Право на удруживање своје ООУР-а се испољава као једно од права у истој аналитичкој равни као што је право управљања радом и пословањем и одлучивање о дохотку о чему говори чл. 13. (Савезног) односно чл. 12. Нацрта републичког устава.

Истицање права ООУР-а на удруживање, уместо формулације да они могу да се удруже има, по нашем мишљењу, извесна правна и економска оправдања.

Правне разлоге видимо у већ поменутом чл. 39, ст. 2. и 3, где се говори о случају прописивања обавезног удруживања, уколико до самоуправних споразума не би дошло нормалним путем, а друштвене потребе то захтевају. У овом је случају реч о ограничавању једног права у друштвеном интересу, а не о ограничавању могућности. Исто тако, право на издавање ООУР-а из организације удруженог рада (чл. 38) нормално негативно корелира са правом на удруживање у такву организацију.

Економске разлоге потребе уставног дефинисања права уместо могућности удруживања ООУР-а у сложене организације видимо у присуству неколико различитих друштвено-економских ситуација у нашој привредној пракси.

а) Поједина основна организација, већ удружена у једној заједници, може да има озбиљне интересе у удруживању у две или више таквих

заједница. Уколико се не би признало право на удруживање, могу настати ситуације у којима би остали ООУР-и, чланови дате заједнице, спречавали једном већ удружену ООУР да ступи у друге, паралелне односе повезивања.

б) Право ООУР-а би, исто тако, било једно ефикасно оруђе радника удружених у њему да се шире и успешније удруже са партнерима са територија других, често удаљених друштвено-политичких заједница, уколико би у томе имале интерес. Наше досадашње интеграције су често наилазиле на препреке у таквим настојањима, па се може очекивати да би то ООУР-има још теже полазило за руком.

в) Право би нужно подразумевало и негативан аспект — одбијање удруживање са неком основном организацијом. Поново позивајући се на привредну праксу, указујемо на велики број интеграција у којима није дошла до изражаја аутентична воља радничке класе, већ су одлуке исфорсиране на различите начине. Такве интеграције најчешће нису довеле до економске оптимизације.

г) Право на удруживање, а не могућност јесте оно што већ и иначе више одговара стању ствари. Не чини нам се оправданим да нешто што је већ постигнути резултат у развоју самоуправљања не добије и своју уставну потврду.

На основу горе изнетог, сматрамо да би формулација „право на удруживање” у чл. 34, ст. 1, или 39. ст. 1. (у оба текста Нацрта устава) било адекватније од постојећег, да би било више у духу доходовних односа и социјалистичке робне производње, а таква формулација би и складније деловала у самом тексту Устава.

Светислав Табориши